

ВІДЗИВ

**офіційного опонента – доктора педагогічних наук, професора
Яворської Галини Харлампіївни на кандидатську дисертацію
ЖДАНЮК Анни Василівни**

**«Підготовка майбутніх юристів до запобігання конфліктам у
професійній діяльності», поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук за спеціальністю
13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.**

Українське суспільство нині рухається шляхами складних перетворень, вибудовуючи правову систему, реформує законодавство, збільшуючи соціальну значущість юриспруденції, що потребує проведення відповідних реформ в юридичному корпусі держави. У зв'язку з цим перед сучасною системою вищої освіти постають завдання щодо вдосконалення підготовки майбутнього фахівця юриспруденції відповідно до його фундаментальної ролі – утвердження верховенства права через захист прав і свобод особистості.

Специфічний характер професійної діяльності працівників юриспруденції зумовлює її підвищену стресогенність і соціально-психологічну напруженість, адже така діяльність супроводжується значною кількістю різноманітних конфліктів як під час виконання своїх безпосередніх обов'язків, так і під час взаємодії з колегами. Зазвичай, такі конфлікти є складними й різноманітними, оскільки юристи під час виконання службових обов'язків мають справу із ситуаціями, що часто пов'язані з образами, насильством над особистістю, з опором представникам влади, із різноманітними злочинними діяннями.

Тому, використання знань з конфліктології у професійній діяльності юристів, яка, на відміну від діяльності фахівців інших соціономічних професій, спрямована на запобігання та вирішення соціальних конфліктів та різного роду протиріч, стає необхідною умовою підготовки майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності. Це зумовлює необхідність синтезу можливостей теорії права, соціології, психології,

медіації, правознавства, конфліктології та інших наук з метою професійної підготовки фахівців з правознавства та правоохоронної діяльності, які мають оволодіти конфліктологічними вміннями (тобто вміннями запобігання та розв'язання конфліктів), що в майбутньому зможуть забезпечити успішне орієнтування в складній ситуації професійної взаємодії, правильне оцінювання значущості об'єкта конфлікту, управління негативним емоційним станом, можливість впливу на опонента, виконання дій, які запобігають конфліктам або сприяють його розв'язанню.

Результати аналізу наукових праць з проблеми дослідження дали можливість А.В.Жданюк виявити, що окремі аспекти розробки теорії та методики навчання майбутніх юристів (правознавців та правоохоронців) розглядалися під різним кутом зору і були предметом уваги широкого кола науковців.

Незважаючи на значну кількість робіт (психологів, педагогів) з проблеми, результати їх аналізу переконують, що й нині немає системного підходу до підготовки майбутніх юристів до конструктивного запобігання та вирішення конфліктів у професійному середовищі.

У наукових колах існує суттєвий плюралізм думок щодо висвітлення основних підходів до зазначеної наукової категорії, однак, ґрунтовних та фундаментальних досліджень щодо підготовки майбутніх юристів до запобігання конфліктам не проведено, оскільки, українська система юридичної освіти, правозастосовча та правоохоронна практика скеровують юриста на суто правову підготовку, недооцінюючи та не враховуючи потенціал психології та конфліктології. Таким чином, конфліктологічна підготовка майбутніх юристів у закладах вищої освіти відповідного профілю не розглядається як обов'язкова, має фрагментарний, дифузний характер і означена проблема не була предметом спеціального дослідження – це і обумовлює своєчасність та актуальність дослідження.

Дисертаційне дослідження Жданюк Анни Василівни має зв'язок з науковими програмами, темами і відповідає основним напрямкам досліджень

науково-дослідної лабораторії інноваційних методів навчання і кафедри педагогіки та психології ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля», проведених у межах комплексних наукових тем: «Модернізація професійно-педагогічної освіти в Україні в умовах інтеграції до світового освітнього простору» (державний реєстраційний номер 0112U002287) і «Теоретичні та методичні засади моделювання компетентнісної професійної освіти у контексті євроінтеграції» (державний реєстраційний номер 0717U004331). Тему дисертації затверджено вченою радою ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» (протокол № 1 від 12 лютого 2016 р.).

Виходячи з того, що педагогічні аспекти підготовки майбутніх юристів до запобігання та розв'язання конфліктів у професійній діяльності не знайшли достатнього відображення в теоретичному і практичному аспектах, тема обрана авторкою дослідження є сьогоденною. Її актуальність визначається перш за все тим, що ця проблема належить до недостатньо розроблених, як з позицій визначення феноменів «правовий конфлікт», «юридичний конфлікт», «конфліктність», «конфліктологічність» (в тексті дисертації на с.44-59), так і з позиції критеріїв та рівнів визначення впливу реалізації моделі на рівні сформованості готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктів (в тексті дисертації с.96-105).

Вона також обумовлена і практичною необхідністю вдосконалення процесу професійної підготовки майбутніх юристів, яка повинна бути спрямована на підвищення загального освітнього та культурного рівня майбутніх правознавців.

На основі вивчення літературних джерел А.В.Жданюк виявила, що окремі питання професійної підготовки майбутніх юристів та формування в них умінь розв'язувати та запобігати конфліктам у професійній діяльності досліджено лише побіжно.

Аналіз дослідження теоретичних засад дав можливість здобувачці (у першому розділі на с. 29-30, Рис.1.1) подати структуру теоретичних засад підготовки майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній

діяльності, на підставі глибокого історичного аналізу базового поняття дослідження –«конфлікт» (на сторінках 31-46 тексту дисертації), авторка розмежовує поняття конфлікт «правовий» та «юридичний» і доцільним в межах свого дослідження, на сторінці 47 тексту дисертації, визначає правовий конфлікт як зіткнення протилежно спрямованих, несумісних позицій сторін, що базується на правовому протиріччі, розв'язати яке можливо за допомогою правових засобів із застосуванням як формальних, так і неформальних процедур (переговорів).

Характеризуючи (на сторінках 52-62 тексту дисертації) професійну юридичну діяльність, авторка акцентує увагу на різниці у поняттях «конфліктність» та «конфліктологічність», розкриває специфіку конфліктів, незалежно від спеціалізації (адвокатська, слідча, нотаріальна, суддівська тощо) і особливості їх запобігання (на сторінці 72 тексту дисертації подається визначення процесу запобігання конфліктам у професійній діяльності юриста) та розв'язання, що зумовлені регламентацією статусно-статутними стосунками, яким притаманні субординаційні та координаційні зв'язки та вимогами дотримання принципу верховенства права.

При розгляді конфліктологічної складової професійної підготовки майбутніх правознавців, авторка (на сторінках 79-91 тексту дисертації) розкриває суть поняття «підготовка майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності», доводить власну позицію співвідношення понять «підготовка» та «готовність» і визначає, що під підготовкою майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності будемо розуміти цілеспрямований процес формування їх готовності до виконання цього виду професійної діяльності, зумовлений системною сукупністю відповідних знань, умінь, навичок, особистісних якостей та практичного досвіду. А.В.Жданюк на сторінці 91 тексту дисертації (на с.8 автореферату) презентує власну дефініцію готовності майбутнього юриста до запобігання конфліктам у професійній діяльності як інтегративне новоутворення особистості, що характеризується стійкою

мотивацією й налаштованістю на безконфліктну взаємодію під час виконання професійних функцій; високим рівнем оволодіння теоретичними конфліктологічними знаннями й сформованістю практичних умінь, необхідних для запобігання конфліктам у професійній діяльності фахівця.

Аналіз наукової літератури з проблеми дав можливість авторці (на сторінках 91-120 тексту дисертації) представити структуру готовності майбутнього юриста до запобігання конфліктам у професійній діяльності як сукупність взаємопов'язаних компонентів – мотиваційно-ціннісного; змістово-теоретичного; процесуально-практичного; особистісного. На сторінці 96 тексту дисертації (Таблиця 1.1) узагальнено і наочно подано компоненти, критерії та показники готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності. На підставі визначених критеріїв та показників авторка, на сторінках 117-120, виділяє три рівні сформованості готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам: високий, середній, низький (Таблиця 1.4 на с.118 тексту дисертації).

З урахуванням специфіки причин і динамічних характеристик конфліктів, притаманних професійній діяльності правознавців, у дисертації Анною Василівною виділено три групи умінь, необхідних для здійснення професійно-превентивної діяльності (діагностико-прогностичні, конструктивно-проектні, інтерактивні), які детально описані на сторінках 102-111 і наочно подані у таблиці 1.3 (на с.111 тексту дисертації). Таку класифікацію умінь вважаємо досить логічною і конкретною.

Позитивним моментом роботи є висловлення особистого ставлення авторки щодо вивчення витоків і різних думок стосовно проблеми.

Позитивне враження залишає опис моделі у другому розділі на сторінках 127-158 тексту дисертації, яка уявляє собою єдність таких блоків: цільового, діагностичного, змістово-організаційного, рефлексивно-аналітичного, оцінювально-коригувального (Рис.2.1 на с.128 тексту дисертації та Рис.1 на с.10 автореферату). Детальний опис інтерактивних технологій навчання (на сторінках 145-151 тексту дисертації) змістово-організаційного блоку, дав

можливість Анні Василівні визначити доцільність їх використання на кожному етапі формування готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності та узагальнити роботу з оновлення змісту навчальних дисциплін (Рис.2.1 на с.143), визначити можливості діалогічно-дискусійних технологій (Рис.2.2 на с.147), ігрових інтерактивних технологій (Рис.2.3 на с. 148), технологій ситуаційного навчання щодо підготовки майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності (Рис.2.4 на с. 150).

Анна Василівна коректно подає, на сторінках 158-188 тексту дисертації, опис формувального етапу експерименту, який спрямований на впровадження моделі підготовки майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності, але, на нашу думку, бажано було б більш детально розкрити на якому етапі формування готовності, який компонент/критерій був сформований та яку технологію навчання використовували?

Авторка наводить кількісні, а головне якісні позитивні зміни у рівнях (високий, достатній, низький) сформованості у майбутніх юристів готовності до запобігання конфліктам за визначеними критеріями та їх показниками (наочно подано в таблицях 2.18-2.26 тексту дисертації).

Результати експериментального дослідження (якісний і кількісний аналіз), статистичної обробки даних (t-критерій Стьюдента, F-критерій Фішера, коефіцієнт кореляції Пірсона) свідчать про ефективність застосованої експериментальної методики та достовірність результатів дослідження і дають змогу зробити висновок, що запроваджена модель та шляхи її реалізації є дієвими і педагогічно обґрунтованими. Особливої уваги заслуговують додатки (А на с.271-295 та Б на с.296-314 тексту дисертації), які є методично цінними і мають практичне значення.

А.В.Жданюк вперше науково обґрунтувала, розробила й експериментально перевірила модель підготовки майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності на підставі системного,

діяльнісного, синергетичного, особистісно орієнтованого, контекстного, технологічного підходів, що містить такі блоки: цільовий (мета, завдання, методологічні засади, принципи); діагностичний (попередня діагностика рівня сформованості готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності); змістово-організаційний (етапи, зміст, форми й технології підготовки майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності); рефлексивно-аналітичний (аналітико-оцінювальна, пошуково-практична діяльність; рефлексія власних досягнень у професійному й особистісному зростанні; самодіагностика, самокоригування); оцінювально-коригувальний (перевірка отриманих результатів); удосконалила форми, методи та засоби підготовки майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності у процесі формування досліджуваної готовності; набули подальшого розвитку наукові уявлення про сутність понять «готовність майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності», «модель підготовки майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності», структуру, критерії, показники й рівні готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності, – це і визначає наукову новизну дослідження. Але, на нашу думку, наукову новизну бажано було б розширити, адже в дослідженні вона представлена достовірно, обґрунтовано.

Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає у розробці та впровадженні моделі підготовки майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності, що може бути також застосована як основа для моделювання відповідного процесу для студентів вищів інших напрямів; модифіковано зміст навчальних дисциплін «Вступ до юриспруденції», «Історія України: державно-правовий контекст», «Юридична деонтологія», «Юридична психологія», скориговано їхні цільові орієнтири; розроблено програму та навчально-методичне забезпечення спецкурсу «Основи правової конфліктології»; сформовано банк проблемних ситуацій правової спрямованості; дібрано та адаптовано пакет діагностичних

матеріалів для визначення рівня сформованості готовності майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності; розроблено програму діяльності дискусійного клубу «Правознавець майбутнього».

Про достовірність і надійність отриманих результатів дослідження свідчать довідки впровадження результатів у навчально-виховний процес ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля» (довідка про впровадження № 1987/3 від 22.12.2017 р.), Харківського національного університету внутрішніх справ (акт про впровадження від 14.02.2018 р.), Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ (акт про впровадження № 2392|1 від 26.02.2018 р.), Національної академії державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (акт про впровадження № 337 від 28.12.2017 р.), Університету митної справи та фінансів (акт про впровадження № 10-34/01/235 від 01.03.2018 р.).

Теоретичними положеннями, методичними матеріалами та практичним доробком можуть послуговуватися викладачі під час проведення аудиторної й позааудиторної навчально-виховної роботи зі студентами-майбутніми юристами закладів вищої освіти різного рівня акредитації; у системі післядипломної професійної освіти юристів, а також у самоосвітній діяльності студентів.

Структура дисертації науково обґрунтована й логічно побудована за класичною моделлю. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаної літератури, додатків. Вірогідність отриманих результатів і висновків дослідження забезпечена ґрунтовним аналізом значного обсягу літературних зарубіжних і вітчизняних джерел, посилання на них у тексті дисертації здійснено загалом з дотриманням вимог. Дисертантом опрацьовано 418 наукових джерел, із них 24– іноземною мовою. Доповнюють, конкретизують і збагачують зміст дисертації 30 таблиць і 15 рисунків.

Дисертаційну роботу написано грамотно, доступною мовою.

Основний зміст дисертації досить повно і адекватно відображено в авторефераті, який відбиває зміст і структуру дисертації, дає чітке уявлення про особливості проведеного дослідження та його результати. Основні положення та висновки дисертації, які відзеркалюють її структуру, розкрито у 18 публікаціях, з яких: 9 статей – у фахових наукових виданнях України, 1 стаття у зарубіжному виданні, 8 праць – у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Зміст автореферату та основних положень дисертації ідентичні.

Проте, поряд із позитивною оцінкою наукового і практичного значення результатів дисертаційного дослідження, воно не позбавлене окремих недоліків, побажань і певних дискусійних моментів:

1. Не можна не відзначити той факт, що робота переобтяжена загальнотеоретичними міркуваннями автора, надмірним цитуванням, переважною констатацією інформації, а не аналізом наукових підходів. Це стосується, перш за все, параграфу 1.1. Щодо авторських думок в контексті предмету дослідження, то їх, на жаль, бракує.

2. Вважаємо, що під час висвітлення особливостей підготовки майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності в дослідженнях українських та зарубіжних науковців бажано б було порівняти зазначені дослідження, виокремивши ті доробки, які є вагомими для дослідження.

3. Авторкою виокремлено принципи, яких варто дотримуватись під час організації підготовки майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності: системності та послідовності, науковості, інтегративності, професійної спрямованості, контекстного навчання, гуманізації, самодетермінації та внутрішньої свободи особистості. Не заперечуючи вагомість визначених принципів, все ж таки виникають питання: Чому саме дані принципи? Яким чином вони корелюють із загально-педагогічними принципами? Вважаємо, що Анні Василівні варто було б обґрунтувати власну позицію.

4. Важливим блоком структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності визначено рефлексивно-аналітичний. І ми поділяємо дану авторську позицію. Проте, разом з тим, у представленні перебігу формувального етапу експерименту недостатньо увагу приділено реалізації саме даного блоку моделі.

5. На нашу думку, автору слід було б більше уваги приділити опису формувального етапу експерименту, який спрямований на впровадження моделі підготовки майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності, бо не чітко визначено, на якому етапі формування готовності, який компонент/критерій був сформований та яку технологію навчання використовували?

6. На нашу думку, понятійний апарат дисертаційного дослідження бажано було б уточнити (мету, предмет, гіпотезу), а наукову новизну розширити, адже в дослідженні вона представлена яскраво, достовірно, обґрунтовано.

7. У роботі подекуди зустрічаються повтори (наприклад, Т.2.1 на с.143 і ідентична їй Т.2.6 на с.164) та невідповідність параграфів змісту (на с.17), а також параграфів 2.2 і 2.3 (на сторінках 158 і 188).

8. Вважаємо, що дослідження значно виграло б, якби супроводжувалось методичними рекомендаціями для викладачів щодо здійснення підготовки майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності.

Висловлені зауваження та побажання не є принциповими, ні в якому разі не знижують і не впливають на позитивну оцінку даного дослідження.

У цілому, дисертаційна робота Жданюк Анни Василівни «Підготовка майбутніх юристів до запобігання конфліктам у професійній діяльності» подана на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти є структурно завершеним самостійним дослідженням, актуальним у науково-теоретичному та практичному аспектах і спрямованим на підвищення ефективності

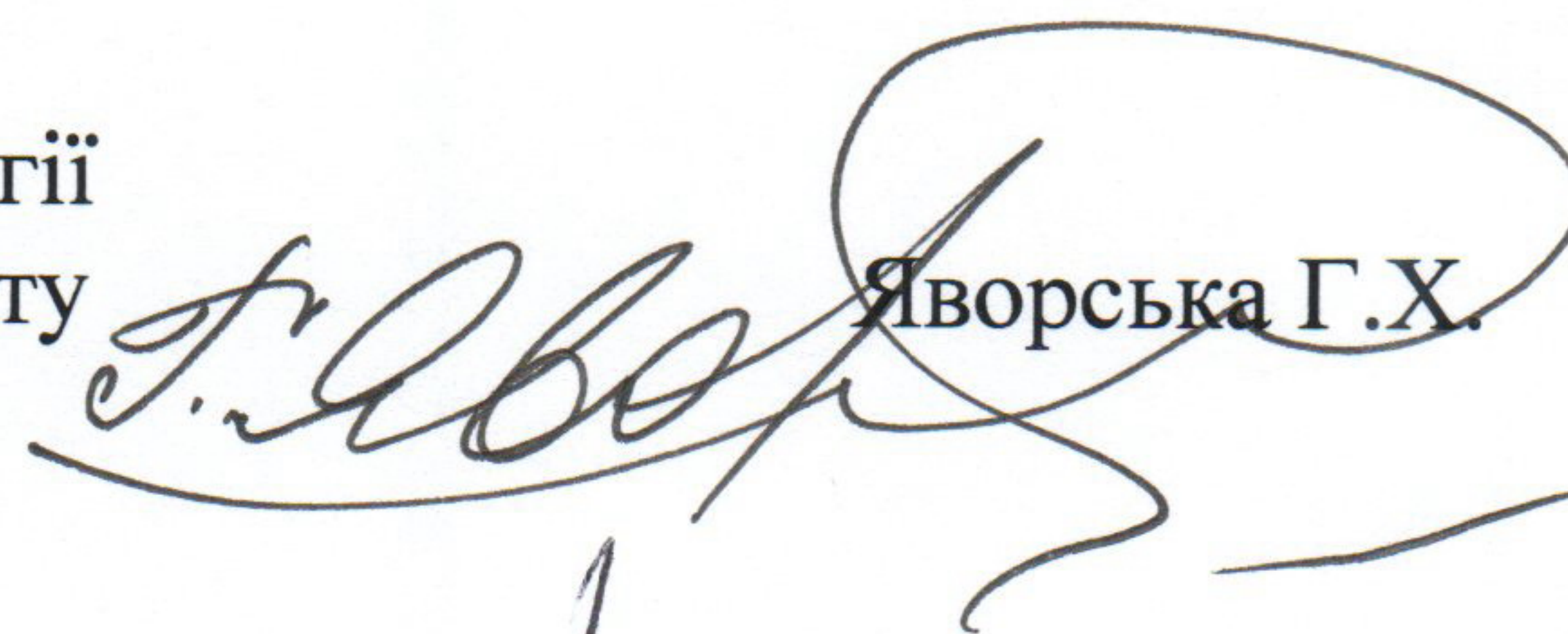
професійної підготовки майбутніх юристів взагалі, та формування готовності до запобігання і розв'язання конфліктів, зокрема.

Усе це дає підстави стверджувати, що дисертантка володіє культурою наукового пошуку й усвідомлює сутність проблеми, яка розглядається.

Дисертація за якістю дослідження, рівнем наукової новизни і практичною цінністю, за своїм змістом та рівнем оформлення виконаного дисертаційного дослідження відповідає вимогам паспорту спеціальності, вимогам, що висуваються до дисертацій, а саме пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 (зі змінами, внесеними відповідно до постанов Кабінету Міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), а здобувачка – Жданюк Анна Василівна заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти.

Офіційний опонент –

Доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та психології
Міжнародного гуманітарного університету

Яворська Г.Х.

22 жовтня 2018 року

Підпис професора Яворської Г.Х. засвідчую.

В.о ректора

Міжнародного гуманітарного університету,
кандидат юридичних наук, професор

Ю.Є.Полянський